herpy

FIRFISLER

Common Wall Lizard

Podarcis muralis

Podarcis muralis er en slank, rask og dagaktiv øgle som klatrer på stein, murer og klippesider i store deler av Sør- og Mellom-Europa. Den blir 15-23 cm inkludert hale og lever av insekter og andre smådyr. Arten trenger sol, UVB, et romslig terrarium med klippestruktur og en kald vinterdvale, og den trives best med et utendørs sommerterrarium.

Familie: Lacertidae

FAKTABOKS

DYRET

Voksenstørrelse	**15-23 cm** total lengde inkl. hale
Levealder	**5-10 år**
Aktiv	**Om dagen**
Levevis	**Klippelevende og bakkelevende**
Biotop	**Klippeterreng og temperert skog og eng**
Vanskelighetsgrad	**Øvet**

STELL

Min. terrarium	**100 × 50 × 50 cm** L × B × H for 2 voksne dyr
Temperatur, dag	**22-30 °C**
Varmeplass	**40-45 °C**
Temperatur, natt	**14-18 °C**
Luftfuktighet	**40-60 %**
Vann	**Vannskål**
UVB	**Anbefalt** Ferguson-sone 3
Vinterhvile	**4-6 °C** 8-16 uker
Kosthold	**Insekter og små leddyr (spretthaler, bananfluer)**
Holdes	**Parvis eller én hann med flere hunner**

AVL

Formering	**Eggleggende**
Kjønnsmoden	**12-48 mnd.**
Kullstørrelse	**2-12 egg**
Kull per år	**2-3**
Inkubasjon	**35-45 dager** ved 26-28 °C

VERN OG PAPIRER

CITES	**Ikke listet**
EU-vedlegg	**Ikke listet**
IUCN	**Livskraftig (LC)**

Om arten

Podarcis muralis er en slank, flathodet øgle med lang, tynn hale. Kroppen (snute til kloakk) blir opptil ca. 8 cm, og med hale er voksne dyr typisk 15-23 cm. Halen utgjør omtrent to tredjedeler av lengden. Hannene er normalt større og har et bredere hode enn hunnene. Ungene er 5-6 cm lange ved klekking og veier under et halvt gram.

Tegningen varierer mye. Oversiden er sandbrun, grå eller rødbrun med et dunkelt lengdebånd på ryggen. Hos hannene avgrenses båndet mot sidene av et mørkt nettmønster, ofte med små blå eller rustbrune flekker på flankene. Hunnene er mer ensartet oker til brune og har ofte lyse lengdestriper. Undersiden er hvit, gul eller oransje, ofte med svarte flekker, og de ulike fargeformene finnes side om side i de samme bestandene.

Taksonomien er komplisert. Det er beskrevet en lang rekke underarter og lokale former, og genetiske undersøkelser viser flere dype slektskapslinjer innenfor det som kalles *Podarcis muralis*. Dyr fra ulike områder bør derfor ikke blandes i avl og må aldri settes ut. Arten er innført i bl.a. England, Polen og Nord-Amerika.

Artsnavnet *muralis* betyr «mur-» og passer til artens vane å sole seg og søke ly på murer og steinhauger. Temperamentet er livlig og sky. Dyrene flykter raskt, og håndtering er en belastning for dem. Halen kan kastes av ved fare og vokser ut igjen, men med en bruskstav i stedet for virvler. Arten egner seg til observasjon, ikke til å tas opp. Øgler fra naturen egner seg ikke i terrarier, fordi de ofte bærer parasitter.

Utbredelse og leveområde

Podarcis muralis har et av de største utbredelsesområdene blant europeiske øgler. Den lever fra det nordlige Spania og Frankrike over Belgia, Luxembourg, Sveits, Liechtenstein, det sørøstlige Nederland og Vest-Tyskland til Italia, Østerrike, Tsjekkia, Slovakia, Ungarn og Romania. Mot sør finnes den på Balkan fra Slovenia og Kroatia til Serbia, Bosnia-Hercegovina, Montenegro, Nord-Makedonia, Albania, Bulgaria og Hellas (bl.a. Korfu og Samotraki), og mot øst i Ukraina og det nordvestlige Tyrkia. Den finnes også på Elba og andre små italienske øyer.

De nordligste bestandene lever i Nederland, Belgia og Tyskland, mange av dem på varme steder som jernbaneskråninger, vinberg og steinbrudd. Innførte bestander finnes i bl.a. det sørlige England, Polen, Ohio og Kentucky samt British Columbia, men de hører ikke til artens opprinnelige utbredelse og er ikke med på kartet.

> **Naturlig utbredelse:** Spania, Frankrike, Belgia, Nederland, Luxemburg, Tyskland, Sveits, Liechtenstein, Østerrike, Tsjekkia, Slovakia, Ungarn, Romania, Italia, Slovenia, Kroatia, Bosnia-Hercegovina, Serbia, Montenegro, Nord-Makedonia, Albania, Bulgaria, Hellas, Tyrkia og Ukraina.

LEVEOMRÅDE

Podarcis muralis lever der det er sol og stein: klippeskråninger, steinrøyser, tørrmurer, jernbanefyllinger, grustak, vinberg, ruiner og hager med murverk. Den følger mennesket mer enn de fleste øgler og finnes ofte midt i byer og landsbyer. I fjellene i Sør-Europa går den høyt opp, mens den mot nord holder seg til de varmeste, sørvendte stedene.

Arten er dagaktiv og soler seg om morgenen på åpne steiner og vegger. Aktive dyr i naturen har en kroppstemperatur på omtrent 28-36 °C, og bestander fra Mellom- og Øst-Europa foretrekker 29-33 °C når de selv kan velge. Når sola er sterk, søker dyrene inn i sprekker, og de bruker de samme sprekkene som skjul for rovdyr og om natten. Klimaet er temperert med varme somre og kalde vintre. Dyrene er aktive fra mars-april til september-oktober og overvintrer i frostfrie sprekker, huler og under steiner i flere måneder. Fuktigheten er moderat: steinene tørker raskt, men dyrene søker skygge og fuktige sprekker ved sterk varme.

Stell

TERRARIET

Et vanlig lite glassterrarium er for lite til *Podarcis muralis*. Et par skal ha minst 100 × 50 × 50 cm, og hver ekstra hunn krever ca. 20 cm mer i lengden. Enda bedre er et utendørs sommerterrarium eller et nettingbur i en solrik hage fra mai til september, der dyrene får naturlig lys og temperatursvingninger. I et kjølig klima gir en overdekket del med glass eller et lite drivhus ekstra varme i kjølige perioder, men det må alltid være en del med nett, slik at sola når dyrene direkte. Buret må være helt rømningssikkert (fint trådnett, overdekket, med nedgravd kant) og ha både skygge og skjul, slik at dyrene ikke blir overopphetet.

Arten klatrer og løper, så terrariet må være lengre enn høyt og fylt med loddrette og skrå flater: stablede skiferplater, kork, røtter og en klippebakgrunn med sprekker som dyrene kan gjemme seg i. Alle skjul må kunne tørke. Bunnen er en blanding av sand og litt jord, slik at dyrene kan grave, og planter som lyng, urter og eføy gir dekning. Ventilasjonen må være rikelig, helst fra både bunn og topp, for stillestående, fuktig luft gir sykdom. Hannene er territoriale og kan skade hverandre, så hold bare én hann per terrarium. Eggleggende hunner må ha en dyp, lett fuktig sandbunn (minst 10 cm) eller en potte med fuktig sand å grave i.

TEMPERATUR

Gradienten er det viktigste. Solplassen skal være 40-45 °C ved overflaten, målt med et infrarødt termometer, og resten av terrariet 22-30 °C om dagen. Da kan dyrene selv varme seg opp til den kroppstemperaturen på omtrent 30-36 °C som de søker. Bruk en spot over en flat stein eller et stykke kork, og la dyrene velge mellom sol og skygge.

Om natten skal temperaturen falle til 14-18 °C. Om sommeren, når dyrene står utendørs, følger de været, og det er en fordel. Sterk sol kan gi over 35 °C i et lukket bur, så skygge og ventilasjon er nødvendig. Faresignaler er dyr som gaper, ligger flatt med åpen munn eller gjemmer seg hele dagen (for varmt), og dyr som ikke kommer frem før sent på formiddagen (for kaldt).

Vinterdvalen er nødvendig: eggene til hunnene modnes først etter en kald periode under ca. 5 °C. Fra september-oktober trappes lys og varme ned over et par uker. Fôringen stoppes, men dyrene holdes over 13 °C i minst to uker etter siste måltid, slik at tarmen er tom, før temperaturen senkes til 4-6 °C. Dyrene hviler i 8-16 uker i en mørk, ventilert kasse med et lag sand og jord, flate steiner og lett fuktig løv og mose, slik at de kan grave seg ned. Underlaget må ikke mugne. Ved 8 °C blir dyrene urolige og aktive, og frost er livsfarlig, så et kjøleskap uten fryser eller en kald, frostfri kjeller med to termometre er det sikreste. Oppvåkningen skjer gradvis over 1-2 uker med stigende temperatur og dagslengde. Bare friske dyr i godt hold skal i vinterdvale. Se også temaet om vinterdvale.

Les mer: Varme og temperatur Les mer: Vinterdvale og årstider

LUFTFUKTIGHET OG VANN

Luftfuktigheten skal være moderat: 40-60 % om dagen og gjerne høyere om natten i skjulene der dyrene sover. Terrariet skal tørke helt ut i løpet av dagen. Et vedvarende fuktig terrarium gir hudproblemer og soppinfeksjoner, mens et helt tørt gir problemer med hudskiftet og tørste dyr.

Dyrene drikker dråper fra planter og steiner, så sprøyt lett med vann en gang om dagen, tidlig, slik at alt er tørt om kvelden. Ha dessuten en lav vannskål som holdes ren. Eggleggende hunner og unger trenger et fuktigere hjørne, så hold en del av bunnen lett fuktig uten å gjøre hele terrariet fuktig.

LYS OG UVB

Podarcis muralis er dagaktiv og elsker sol. Terrariet skal ha en kraftig varmespot og UVB-lys. Arten hører til Ferguson-sone 3 (UV-indeks omtrent 3-5 ved solplassen), og et T8-rør med 10 % UVB omtrent 30 cm over dyrene er en god løsning. Suppler med et dagslysrør eller en LED-lampe til resten av terrariet. Lampen skal sitte slik at dyrene kan nærme seg den, men ikke komme nærmere enn produsentens anvisning.

Dagslengden følger årstiden: omtrent 10 timer vår og høst og opptil 14 timer midt på sommeren. I oktober trappes belysningen ned før vinterdvalen. Bytt UVB-rør etter produsentens anvisning, typisk hvert år. Utendørs gir sola naturlig UV-lys, men glass og plexiglass stopper UVB, så solbadet må skje gjennom nett og ikke gjennom ruter.

Les mer: Lys og UVB

FÔRING

Podarcis muralis er en insekteter. Maten er små levende insekter og andre smådyr: sirisser, gresshopper, fluer, bananfluer, melorm i små mengder, edderkopper, skrukketroll og ormer. Engplankton (feid på en usprøytet eng) er god variasjon. Fôrdyrene må være små: høyst på størrelse med avstanden mellom øynene til dyret. Frukt spiser arten bare svært sjelden.

Voksne dyr fôres annenhver dag med så mye som de spiser på 10-15 minutter. Unger fôres daglig med svært små dyr som bananfluer, små sirisser og spretthaler. Dryss fôret lett med kalk ved de fleste fôringene og med et D3-holdig tilskudd en gang hver 1-2 uker. Tilskuddet er særlig viktig for hunner i eggleggingstiden og for unger i vekst. Gi ikke fôrdyr fra naturen hvis de kan være sprøytet.

Les mer: Fôrdyr: hold og avl Les mer: Kalk, vitaminer og tilskudd

ATFERD OG HÅNDTERING

Podarcis muralis er rask, sky og territorial. Hannene markerer territorium med kroppsspråk og duftspor, og to hanner i samme terrarium kjemper til den svakeste blir stresset, går ned i vekt eller får bittsår. Hold derfor et par eller én hann sammen med to til fire hunner i et stort terrarium. Hunnene tåler hverandre når det er rikelig med skjul og solplasser.

Dyrene skal ikke tas opp. De flykter og kaster halen ved stress eller fangst. Skal et dyr flyttes, fanges det i en gjennomsiktig beholder, ikke med hånden. Et stort, velinnredet terrarium med mange skjul gjør dyrene mer synlige, fordi de føler seg trygge, og de venner seg til å bli fôret fra pinsett. Tegn på stress er konstant gjemming, gjentatte fluktforsøk mot glasset og tap av appetitt.

Avl

KJØNNSMODNING OG KJØNNSBESTEMMELSE

Kjønnet ses lett hos voksne dyr: hannene har et bredere hode, kraftigere kjever, større lårporer og et mer kontrastrikt mønster, mens hunnene er slankere og mer ensartede. Hos hannene er halebasen tykkere på grunn av hemipenes. Unger kan ikke kjønnsbestemmes sikkert.

Podarcis muralis blir kjønnsmoden som 1-4-åring, avhengig av klima og vekst; i varme strøk allerede etter det første året. Avl bør vente til hunnen er fullvokst og i godt hold, slik at hun ikke svekkes av eggleggingen.

PARRING

Paringen følger vinterdvalen, og uten en kald vinterdvale modnes ikke eggene til hunnene. Etter dvalen vekkes dyrene langsomt over et par uker med stigende temperatur og dagslengde, og de skal fôres rikelig. Hunnene er paringsvillige 2-3 uker etter at de har kommet ut av vinterdvalen, og igjen etter første og andre kull.

Paringstiden er mars til juni. Hannen jager hunnen, biter henne i halen eller flanken og holder fast under paringen, som varer 3-5 minutter. En hann parer seg gjerne med flere hunner. Hunnene må kunne trekke seg tilbake, ellers blir de stresset.

EGGLEGGING OG KULL

Hunnen legger eggene omtrent to uker etter paringen. Kullet er på 2-12 egg; unge, små hunner legger færrest, typisk 2-5, og gjennomsnittet i de fleste bestander er 4-6 egg. En hunn legger typisk 2-3 kull i løpet av en sesong.

Hunnen graver et hull i fuktig sand og dekker eggene til. Eggene er 5-7 × 10-12 mm. Terrariet skal ha minst 10 cm lett fuktig sand eller en potte med fuktig sand der hunnen kan grave, og hunner som ikke finner et egnet sted, kan bli eggbundet. Tegn på eggbinding er en hunn som er tydelig oppsvulmet, sløv og ikke spiser, og hun må i så fall til veterinær.

Les mer: Typiske sykdommer og tegn på sykdom

INKUBASJON

Grav eggene forsiktig opp, og legg dem i en lukket beholder med fuktig kokosfiber (1 del kokos til 2 deler vann etter vekt) eller fuktig vermikulitt og et lokk med små hull. Marker toppen på eggene, og vend dem ikke. Eggene må ikke ligge i vann.

Ved 28 °C klekkes eggene etter 35-40 dager, og ved lavere temperatur tar det lengre tid. Egg som blir i et varmt terrarium og sprøytes lett hver dag, kan også klekkes etter 35-37 dager, men i en rugemaskin er temperaturen og fuktigheten lettere å styre. Eggene tar opp vann og svulmer opp underveis; det er et godt tegn.

OPPDRETT AV UNGER

Ungene er 5-6 cm ved klekking og veier omtrent 0,4 g. De skal straks i et eget terrarium, fordi de voksne spiser unger. Et terrarium på 55 × 40 × 30 cm med skjul, solplass og UVB passer til et kull de første månedene, og unger på samme alder kan gå sammen. Bunnen er fuktig i den ene enden og tørr i den andre.

Første fôr er bananfluer, spretthaler, engplankton, små edderkopper og svært små sirisser, senere små gresshopper og skrukketroll. Gi føde daglig, dryss med kalk, og gi kraftig UVB-lys, slik at det ikke oppstår beinsykdom. Ungene vokser raskt. Små eller svake unger skal ikke i vinterdvale det første året, men holdes våkne og fôret.

Helse og vanlige feil

De fleste problemer skyldes for lite varme, for lite UVB eller et for fuktig terrarium. De typiske problemene er:

- Beinsykdom (metabolsk beinsykdom) ved for lite UVB og kalk. Dyrene blir sløve, har bløte kjever og deformerte ben.
- Midd på huden og i øyekrokene. Midd behandles hos veterinær, og alle nye dyr skal i karantene.
- Innvollsorm og andre parasitter, særlig hos dyr fra naturen. En avføringsprøve hos veterinæren avslører det.
- Eggbinding hos hunner som ikke har et egnet sted å legge egg.
- Hudskifteproblemer og soppinfeksjoner ved vedvarende fukt.
- Bittsår og tapt hale ved stress og kamp mellom hanner.
- Skader under vinterdvalen: for varm vinterdvale gir aktive, avkreftede dyr, og frost er livsfarlig.

Spiser et dyr ikke på mer enn en uke utenom vinterdvalen, er det sløvt, oppsvulmet eller har vansker med å bruke bena, må det til en veterinær med erfaring med krypdyr. Vinterdvale er en belastning, og bare friske dyr i godt hold må gå i vinterdvale.

Les mer: Karantene og hygiene

Spør alltid dine kloke bekjente

Veiledningen er et godt sted å begynne, men den kan ikke erstatte erfaring. Dyr er forskjellige, og mye av det viktigste lærer man av dem som har holdt arten i årevis. Snakk med en oppdretter, en erfaren holder eller en veterinær med kunnskap om krypdyr og amfibier før du skaffer deg dyret - og igjen hvis noe virker galt.